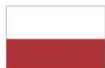

Fundusze Europejskie
dla Pomorza Zachodniego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Pomorze
Zachodnie

Przyjęto przez Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego w dniu:	27.06.2023 r.
Nr Uchwały:	1014/23
Wersja:	1.0

**ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO
INSTYTUCJA ZARZĄDZAJĄCA**

**Zasady dotyczące zapobiegania i sposobu postępowania w sytuacjach wystąpienia
korupcji i nadużyć finansowych, w tym konfliktu interesów.
Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027**

Szczecin, maj 2023 r.

Spis treści

Wykaz skrótów	3
Rozdział 1 – Definicje.....	4
Rozdział 2 – Podstawy prawne	6
Rozdział 3 – Zakres zasad.....	6
Rozdział 4 – Podstawowe rodzaje nadużyć i sygnały ostrzegawcze	7
Rozdział 5 - Strategia przeciwdziałania nadużyciom	9
Rozdział 6 - Elementy systemu zwalczania nadużyć finansowych w ramach FEPZ	10
Podrozdział 6.1 – Zapobieganie nadużyciom finansowym.....	10
Podrozdział 6.2 – Identyfikowanie nadużyć finansowych	11
Podrozdział 6.3 – Reagowanie na nadużycia finansowe	12
Rozdział 7 – Mechanizm zgłaszania nadużyć.....	12
Rozdział 8 - Zarządzanie konfliktem interesów	13
Podrozdział 8.1 – Definicja konfliktu interesów	13
Podrozdział 8.2 – Obszary narażone na występowanie konfliktu interesów	15
Podrozdział 8.3 - Postępowanie związane z przeciwdziałaniem występowaniu konfliktu interesów	16
Podrozdział 8.4 - Mechanizmy ograniczające ryzyko w sytuacji ubiegania się o dofinansowanie w instytucji przez jej pracowników, członków ich rodzin oraz podmioty powiązane z nimi osobowo lub kapitałowo	17
Podrozdział 8.5 - Działania podejmowane w przypadku wystąpienia konfliktu interesów	18
Rozdział 9 - Mechanizmy stosowane w FEPZ w celu zapobiegania korupcji w zamówieniach	19
Rozdział 10 - Zarządzanie ryzykiem nadużyć finansowych	22
Rozdział 11 – Postanowienia końcowe	22

Wykaz skrótów

ETO – Europejski Trybunał Obrachunkowy

CBA – Centralne Biuro Antykorupcyjne

FEPZ – Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027

IP – Instytucja Pośrednicząca Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027

IZ – Instytucja Zarządzająca Programem Regionalnym Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027

KE – Komisja Europejska

OLAF - Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych

UE – Unia Europejska

UOKIK - Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

Rozdział 1 – Definicje

Terminy użyte w niniejszym dokumencie oznaczają:

- a) Beneficjent – oznacza:
  - podmiot publiczny lub prywatny, podmiot mający osobowość prawną lub niemający osobowości prawnej lub osobę fizyczną, odpowiedzialne za inicjowanie operacji lub inicjowanie i wdrażanie operacji;
  - w kontekście partnerstw publiczno-prywatnych („PPP”) – podmiot publiczny inicjujący operację PPP lub partnera prywatnego wybranego do jej wdrażania;
  - w kontekście programów pomocy państwa – przedsiębiorstwo, które otrzymuje pomoc;
  - w kontekście pomocy de minimis udzielanej zgodnie z rozporządzeniami Komisji (UE) nr 1407/2013 (37) lub (UE) nr 717/2014 (38) państwo członkowskie może zdecydować, że beneficjentem do celów niniejszego rozporządzenia jest podmiot udzielający pomocy, w przypadku gdy jest on odpowiedzialny za inicjowanie operacji lub za inicjowanie i wdrażanie operacji;
  - w kontekście instrumentów finansowych – podmiot, który wdraża fundusz powierniczy, lub, jeżeli nie istnieje struktura z funduszem powierniczym, podmiot wdrażający fundusz szczegółowy, lub, jeżeli instytucja zarządzająca zarządza instrumentem finansowym – instytucję zarządzającą (art. 2 pkt 9 rozporządzenia ogólnego);
- b) IMS Signals – system informatyczny pozwalający na rejestrowanie sygnałów o podejrzeniu popełnienia nadużycia finansowego oraz odczyt takich sygnałów, zarejestrowanych przez inne Instytucje Zarządzające.
- c) Instytucje FEPZ – instytucje odpowiedzialne za realizację Programu Regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027, tj. Instytucja Zarządzająca oraz Instytucja Pośrednicząca
- d) Konflikt interesów - należy przez to rozumieć konflikt interesów, o którym mowa w artyku 61 ust. 1,2 i 3 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego (...) oraz w art. 24 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE - konflikt interesów istnieje wówczas, gdy bezstronne i obiektywne pełnienie funkcji (...) jest zagrożone z uwagi na względy rodzinne, emocjonalne, sympatie polityczne lub związki z jakimkolwiek krajem, interes gospodarczy lub jakiegokolwiek inne bezpośrednio lub pośrednio interesy osobiste oraz obejmuje co najmniej każdą sytuację, w której członkowie personelu instytucji zamawiającej (...) biorący udział w prowadzeniu postępowania o udzielenie zamówienia lub mogący wpłynąć na wynik tego postępowania mają, bezpośrednio lub pośrednio, interes finansowy, ekonomiczny lub inny interes osobisty, który postrzegać można, jako zagrażający ich bezstronności i niezależności w związku z postępowaniem o udzielenie zamówienia
- e) Korupcja - zgodnie z art. 1 ust. 3a ustawy o CBA, korupcja oznacza czyn:
  - polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu przez jakąkolwiek osobę, bezpośrednio lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści osobie pełniącej funkcję publiczną dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
  - polegający na żądaniu lub przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną bezpośrednio, lub pośrednio, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści, w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji;
  - popełniany w toku działalności gospodarczej, obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu, bezpośrednio lub pośrednio, osobie kierującej jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującej w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści, dla niej samej lub na rzecz jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie

- lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie;
- popełniany w toku działalności gospodarczej obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej, polegający na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez osobę kierującą jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki, jakichkolwiek nienależnych korzyści lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby, w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie.
- f) Korekta finansowa – kwota o jaką pomniejsza się finansowanie UE dla operacji lub programu w związku z nieprawidłowością indywidualną lub systemową;
- g) Mające zastosowanie prawo - prawo Unii oraz odnoszące się do jego stosowania przepisy prawa krajowego (art. 2 pkt 3 rozporządzenia ogólnego);
- h) Nadużycie finansowe - działanie lub zaniechanie odnoszące się do:
- wykorzystywania lub przedstawiania nieprawdziwych, niepoprawnych lub niepełnych oświadczeń lub dokumentów, skutkującego sprzeniewierzeniem lub bezprawnym zatrzymaniem środków finansowych lub aktywów z budżetu UE lub z budżetów, którymi UE zarządza lub którymi zarządza się w jej imieniu;
  - nieujawnienia informacji z naruszeniem szczególnego obowiązku, z tym samym skutkiem, lub
  - niewłaściwego wykorzystania takich środków finansowych lub aktywów do celów innych niż te, na które pierwotnie zostały przyznane
- (art. 3 ust. 2 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1371 z dnia 5 lipca 2017 r. w sprawie zwalczania za pośrednictwem prawa karnego nadużyć na szkodę interesów finansowych Unii);
- i) Nieprawidłowość indywidualna – każde naruszenie mającego zastosowanie prawa, wynikające z działania lub zaniechania podmiotu gospodarczego, które ma lub może mieć szkodliwy wpływ na budżet Unii poprzez obciążenie go nieuzasadnionym wydatkiem (art. 2 pkt 31 rozporządzenia ogólnego);
- j) Nieprawidłowość systemowa - każda nieprawidłowość, która może mieć charakter powtarzalny, o wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia w podobnych rodzajach operacji, która wystąpiła na skutek poważnego uchybienia, w tym braku ustanowienia odpowiednich procedur zgodnie z rozporządzeniem ogólnym oraz z przepisami dotyczącymi poszczególnych Funduszy (art. 2 pkt 33 rozporządzenia ogólnego);
- k) Operacja – oznacza projekt, umowę, działanie lub grupę projektów wybrane w ramach danych programów, a w kontekście instrumentów finansowych – wkład z programu do instrumentu finansowego oraz późniejsze wsparcie finansowe udzielane na rzecz ostatecznych odbiorców z tego instrumentu finansowego (art. 2 pkt 4 rozporządzenia ogólnego);
- l) Podmiot gospodarczy - każda osoba fizyczna lub prawna lub inny podmiot biorący udział we wdrażaniu Funduszy, z wyjątkiem państwa członkowskiego podczas wykonywania uprawnień władzy publicznej (art. 2 pkt 30 rozporządzenia ogólnego);
- m) Podmiot wdrażający instrument finansowy - podmiot prawa publicznego lub prywatnego realizujący zadania funduszu powierniczego lub funduszu szczegółowego (art. 2 pkt 22 rozporządzenia ogólnego);
- n) Rozporządzenie ogólne - rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizyjowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159, z późn. zm.);
- o) Właściwa komórka merytoryczna – komórka organizacyjna funkcjonująca w strukturze IZ i IP odpowiedzialna za weryfikowanie otrzymanych informacji o naruszeniach prawa.

Rozdział 2 – Podstawy prawne

- 1) Zgodnie z art. 69 ust. 2 rozporządzenia ogólnego, Państwa członkowskie zapewniają zgodność z prawem i prawidłowość wydatków ujętych w zestawieniach wydatków przedkładanych Komisji i podejmują wszystkie niezbędne działania mające na celu zapobieganie nieprawidłowościom, w tym nadużyciom finansowym, oraz ich wykrywanie i korygowanie, a także sporządzają sprawozdania na ten temat.
- 2) W przepisie art. 69 ust. 2 rozporządzenia ogólnego podkreśla się również konieczność gromadzenia informacji o beneficjentach będących rzeczywistymi odbiorcami finansowania, zgodnie z wymogami wskazanymi w załączniku XVII rozporządzenia ogólnego. Podkreśla się także, że powinno się to odbywać zgodnie z obowiązującymi zasadami ochrony danych, oraz że Komisja, OLAF i ETO powinny mieć zapewniony dostęp do tych danych. Przetwarzanie danych osobowych beneficjentów rzeczywistych będących osobami fizycznymi ma na celu zwiększenie ochrony budżetu Unii przed nieprawidłowościami, w tym nadużyciami finansowymi, konieczne jest przetwarzanie danych osobowych beneficjentów rzeczywistych będących osobami fizycznymi.
- 3) Zgodnie z art. 74 ust. 1 lit. c) IZ dysponuje skutecznymi i proporcjonalnymi środkami i procedurami zwalczania nadużyć finansowych, uwzględniającymi stwierdzone ryzyka.
- 4) IZ powinna zatem zapobiegać nieprawidłowościom, w tym nadużyciom finansowym, jakich dopuszczają się podmioty gospodarcze, a także je wykrywać i skutecznie się nimi zajmować.
- 5) Zgodnie z odpowiednimi zapisami Wytocznych Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej dotyczących kontroli realizacji programów polityki spójności na lata 2021–2027 (rozdział 11), IZ ma obowiązek opracować dokument dotyczący zapobiegania i sposobu postępowania w sytuacjach wystąpienia korupcji i nadużyć finansowych, w tym konfliktu interesów. Zakres minimalny dokumentu obejmuje:
  - wykrywanie i identyfikację nadużyć finansowych przez instytucje systemu wdrażania programu;
  - procedury antykorupcyjne stosowane w instytucjach systemu wdrażania programu, gwarantujące przejrzystość działań tych instytucji, w tym mechanizmy przeciwdziałania przypadkom konfliktu interesów zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej dotyczącymi unikania konfliktu interesów i zarządzania takimi konfliktami na podstawie rozporządzenia finansowego (Dz. Urz. UE C 121 z 09.04.2021, str. 1);
  - opis zasad postępowania z informacją o możliwych nadużyciach finansowych, pozyskaną ze źródeł zewnętrznych;
  - mechanizmy stosowane w programie w celu zapobiegania korupcji w zamówieniach;
  - opis działań o charakterze informacyjnym w zakresie zapobiegania nadużyciom i korupcji na poziomie IZ/IP/beneficjent;
  - opis warunków oraz stosowanych mechanizmów ograniczających ryzyka w sytuacji ubiegania się o dofinansowanie w instytucji przez jej pracowników, członków ich rodzin oraz podmioty powiązane z nimi osobowo lub kapitałowo.

Rozdział 3 – Zakres zasad

- 1) Nadużyciem finansowym jest jakiegokolwiek umyślne działanie lub zaniechanie naruszające interesy finansowe UE. Określenie „nadużycie finansowe” jest potocznie używane do opisu szeregu różnych czynów zabronionych, takich jak: kradzież, korupcja, przywłaszczenie, sprzeniewierzenie środków publicznych, łapówkarstwo, fałszerstwo, wprowadzanie w błąd, zмова, pranie pieniędzy czy zatajanie istotnych faktów. Pojęcie „nadużycie finansowe” używane w tym dokumencie powinno być rozumiane w sposób szeroki. Z nadużyciem wiąże się często wykorzystanie oszustwa w celu uzyskania korzyści dla siebie, osoby bliskiej lub osoby trzeciej, bądź w celu spowodowania straty dla innej osoby. Kluczowym elementem odróżniającym nadużycie od nieprawidłowości jest działanie intencjonalne, z zamiarem osiągnięcia korzyści.
- 2) Dokument przedstawia kluczowe informacje dotyczące prawidłowej realizacji obowiązku zwalczania nadużyć finansowych w związku z realizacją FEPZ. W szczególności dokument wskazuje elementy systemu zwalczania nadużyć finansowych, procedury ułatwiające prowadzenie postępowań w sprawach

związanych z podejrzeniem wystąpienia nadużycia finansowego oraz procedurę zarządzania ryzykiem nadużyć finansowych. Ponadto w dokumencie zawarto informacje odnoszące się do zarządzania konfliktem interesów, mechanizmy stosowane w FEPZ w celu zapobiegania nadużyciom finansowym w zamówieniach. Dokument opisuje także mechanizmy ograniczające ryzyko nadużycia finansowego w sytuacji ubiegania się o dofinansowanie w instytucji przez jej pracowników, członków ich rodzin oraz podmioty powiązane z nimi osobowo lub kapitałowo.

- 3) Dokument wskazuje na zadania wynikające z przepisów prawa powszechnie obowiązującego, których realizacja spoczywa na wszystkich Instytucjach FEPZ, w szczególności dotyczące współpracy z odpowiednimi organami i ułatwiający prowadzenie postępowań w sprawach związanych z podejrzeniem wystąpienia nadużycia finansowego.
- 4) Szczegółowe zasady funkcjonowania systemu przeciwdziałania nadużyciom finansowym w ramach FEPZ powinny zostać uregulowane w instrukcjach wykonawczych poszczególnych Instytucji FEPZ oraz w pozostałych dokumentach programowych.
- 5) Za koordynację procesu obowiązku zwalczania nadużyć finansowych i zarządzania ryzykiem nadużyć finansowych w ramach FEPZ odpowiada IZ, która powołuje Zespół ds. samooceny ryzyka nadużyć finansowych, w skład którego wchodzi przedstawiciele wszystkich instytucji zaangażowanych w realizację FEPZ, reprezentujący różne komórki organizacyjne, od tych zajmujących się wyborem, rozliczaniem, kontrolą operacji po certyfikację i zarządzanie FEPZ.
- 6) Bez uszczerbku dla niniejszych zasad IP jest zobowiązana do stworzenia własnych procedur wewnętrznych regulujących wywiązywanie się z obowiązku zwalczania nadużyć finansowych w związku z realizacją FEPZ. IP jest odpowiedzialna za skuteczne wdrażanie systemu przeciwdziałania nadużyciom finansowym, w zakresie stosownym do powierzonych zadań.
- 7) Realizacja obowiązku zwalczania nadużyć finansowych w związku z realizacją FEPZ, wymaga zaangażowania podmiotów wdrażających instrumenty finansowe, o których mowa w art. 59 rozporządzenia ogólnego. Odpowiednie zapisy zobowiązujące podmioty wdrażające do przeciwdziałania nadużyciom finansowym powinny znaleźć się w umowach o finansowaniu. Podmioty wdrażające instrumenty finansowe należy także zobowiązać do reagowania na stwierdzone przypadki nadużyć finansowych i informowania o nich właściwych organów oraz IZ.
- 8) Obowiązki w zakresie przeciwdziałania nadużyciom należy nałożyć również na beneficjentów FEPZ. Beneficjenci podpisując umowy o dofinansowanie powinni być świadomi nałożonych obowiązków w tym zakresie i wypełniać je przy realizacji operacji. Podejrzenie występowania nadużycia finansowego w operacji może prowadzić do wstrzymania wypłaty dofinansowania, a jego materializacja powoduje uznanie wydatków za niekwalifikowane i zwrot środków dofinansowania przez beneficjenta. Od wszystkich beneficjentów zaangażowanych w realizację projektów FEPZ oczekuje się przestrzegania norm prawnych, etycznych i moralnych na najwyższym poziomie, zasad rzetelności, obiektywizmu i uczciwości.
- 9) Zapisy umów o dofinansowanie zawieranych w ramach FEPZ powinny zawierać co najmniej obowiązek podejmowania odpowiednich działań zapobiegających konfliktowi interesów w rozumieniu art. 61 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r., a w przypadku zidentyfikowania konfliktu interesów lub podejrzenia konfliktu interesów, obowiązek informowania o tym właściwej Instytucji FEPZ oraz obowiązek podjęcia środków zaradczych mających na celu zapobieżenie ewentualnej szkodzi lub naprawienie szkody spowodowanej przez konflikt interesów.

Rozdział 4 – Podstawowe rodzaje nadużyć i sygnały ostrzegawcze

- 1) Mając na uwadze dotychczasowe doświadczenia we wdrażaniu i zarządzaniu funduszami UE, instytucje uczestniczące w realizacji FEPZ powinny zwrócić uwagę na następujące rodzaje nadużyć finansowych:
  - korupcja, oznaczająca żądanie, proponowanie, wręczenie lub przyjmowanie, bezpośrednio lub pośrednio, łapówki lub jakiegokolwiek innej nienależnej korzyści lub jej obietnicy, które wypacza prawidłowe wykonywanie jakiegokolwiek obowiązku lub zachowanie wymagane od osoby otrzymującej łapówkę, nienależną korzyść lub jej obietnicę;
  - konflikt interesów, oznaczający sytuację, gdy bezstronne i obiektywne pełnienie funkcji podmiotu upoważnionego do działań finansowych lub innej osoby, w tym również organu krajowego na dowolnym szczeblu, uczestniczącym w wykonaniu budżetu w ramach zarządzania bezpośredniego,

pośredniego i dzielonego, w tym również w odnośnych działaniach przygotowawczych, a także w audycie lub kontroli, jest zagrożone z uwagi na względy rodzinne, emocjonalne, sympatie polityczne lub związki z jakimkolwiek krajem, interes gospodarczy lub jakiegokolwiek inne bezpośrednie lub pośrednie interesy osobiste;

- zмова przetargowa, oznaczająca zakazane porozumienia, których celem lub skutkiem jest wyeliminowanie, ograniczenie lub naruszenie w inny sposób konkurencji na rynku;
- fałszerstwo dokumentów, oznaczające przede wszystkim wytworzenie w celu użycia za autentyczny, podrobionego lub przerobionego dokumentu lub użycie takiego dokumentu jako autentycznego.

2) Sygnały ostrzegawcze to szczególne oznaki wskazujące na możliwość nieuczciwego zachowania, wymagające reakcji w celu sprawdzenia, czy konieczne jest podjęcie dalszych działań. Poniżej przedstawiono sygnały, które mogą stanowić podstawę do wszczęcia postępowania w sprawie podejrzenia wystąpienia nadużycia finansowego, przykłady mechanizmów zapobiegających wystąpieniu nadużyć oraz ewentualne sankcje jakie mogą zostać zastosowane wobec nieuczciwych podmiotów biorących udział w procesie realizacji FEPZ. Dodatkowo sygnały ostrzegawcze w przypadku zamówień publicznych szczegółowo opisano w rozdziale 9 niniejszych zasad.

Rodzaj nadużycia	Sygnały ostrzegawcze	Mechanizmy zwalczania nadużyć
Korupcja	<ul style="list-style-type: none"> – nieuzasadnione preferencyjne traktowanie wnioskodawcy/beneficjenta przez pracownika decydującego o rozstrzygnięciu sprawy; – bliskie kontakty towarzyskie między pracownikami Instytucji FEPZ a wnioskodawcami czy beneficjentami; – prowadzenie przez pracownika niejawnej działalności gospodarczej; – nagły, nieuzasadniony wzrost zamożności pracownika; – nieprzestrzeganie przez pracownika procedur określających sposób postępowania przy danym zadaniu lub niezgodne z procedurami działanie na korzyść wnioskodawcy lub beneficjenta. 	<ul style="list-style-type: none"> – oświadczenia o bezstronności; – zasada „wykluczenia”, która polega na wyłączeniu z kontroli realizacji projektu osób, które brały udział w wyborze kontrolowanych projektów lub które weryfikują wnioski o płatność; – przejrzysty proces wyboru i rozliczania operacji; – skuteczne mechanizmy kontrolne oparte na rzetelnej analizie ryzyka; – odpowiedni podział zadań w Instytucjach FEPZ z uwzględnieniem zasady rozdzielności funkcji; – sprawny system kontroli wewnętrznych; – sankcje dyscyplinarne i karne.
Konflikt interesów	<ul style="list-style-type: none"> – nieuzasadnione lub niezwykle przychylne traktowanie konkretnego wnioskodawcy, beneficjenta, wykonawcy lub dostawcy; – ubieganie się o dofinansowanie w ramach FEPZ, pracownika, jego rodziny oraz podmiotów powiązanych z nim osobowo lub kapitałowo. 	<ul style="list-style-type: none"> – oświadczenia o bezstronności; – zasada „wykluczenia”, która polega na wyłączeniu z kontroli realizacji projektu osób, które brały udział w wyborze kontrolowanych projektów lub które weryfikują wnioski o płatność; – przejrzysty procesu wyboru i rozliczania operacji; – skuteczne mechanizmy kontrolne oparte na rzetelnej analizie ryzyka; – odpowiedni podział zadań w Instytucjach FEPZ z uwzględnieniem zasady rozdzielności funkcji; – sprawny system kontroli wewnętrznych; – szkolenia podnoszące świadomość pracowników Instytucji FEPZ; – sankcje dyscyplinarne i karne.
Zmowa przetargowa	<ul style="list-style-type: none"> – zwycięska oferta jest zbyt droga w porównaniu do szacowanych kosztów (porównaniu do cen rynkowych); – oferty konsekwentnie zawyżają ceny; – ceny ofert spadają, jeśli pojawi się nowy oferent; – rotacja firm wygrywających przetargi w podziale na region lub typ zadania, w pewnych przetargach biorą udział wciąż ci sami oferenci; – przegrani są zatrudniani jako dostawcy lub podwykonawcy; – ewidentne związki pomiędzy oferentami (firmy powiązane); – skargi ze strony innych oferentów; – postępowanie niezgodne z procedurami przetargowymi: przyjmowanie spóźnionych ofert, 	<ul style="list-style-type: none"> – analiza postępowań o udzielenie zamówienia publicznego w toku realizacji FEPZ; – współpraca z UOKiK; – prowadzenie czynności weryfikujących sygnały ostrzegawcze występowania potencjalnych zmw przetargowych; – szkolenia pracowników.

	otworzenie niektórych ofert wcześniej, wprowadzanie zmian do otrzymanej oferty).	
Falszerstwo dokumentów	<ul style="list-style-type: none"> – oficjalne dokumenty lub pokwitowania otrzymania dokumentów zostały w oczywisty sposób zmienione (np. zawierają skreślenia lub brak podpisów upoważnionych osób); – faktury za towary lub usługi nie znajdują potwierdzenia przy inwentaryzacji lub w dokumentacji księgowej; – faktury, pisma bez logo przedsiębiorstwa lub podpisów upoważnionych osób; – nietypowe daty, kwoty, uwagi, numery telefonów i obliczenia; – identyczne wzajemnie położenie pieczęci i podpisu osoby na zestawie dokumentów, wskazujące na użycie obrazu (a nie prawdziwy podpis): może to być obraz wygenerowany przez komputer i wykorzystany do sfalszowania dokumentów. 	<ul style="list-style-type: none"> – szczegółowa analiza przedkładanych dokumentów pod kątem braku obowiązkowych elementów faktury: daty, numeru identyfikacji podatkowej, numeru faktury a także nietypowych dat, kwot, uwag etc.; – szczególnie dokładna analiza dokumentów w projektach z sektorów obarczonych zwiększonym ryzykiem nadużyć (np. IT, budownictwo, szkolenia); – kontrola krzyżowa z użyciem baz danych; – kontrole na miejscu

Rozdział 5 - Strategia przeciwdziałania nadużyciom

- 1) Stworzenie i stosowanie spójnego, aktywnego i konsekwentnego podejścia do wykrywania i zwalczania nadużyć finansowych jest koniecznym elementem wdrażania FEPZ.
- 2) Skutki nadużyć, do których może dojść podczas realizacji operacji mogą być dotkliwe nie tylko dla samych sprawców, ale i dla wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację FEPZ (społeczeństwa, wnioskodawców, beneficjentów, Instytucji FEPZ). Wystąpienie nadużycia finansowego, które w potocznym rozumieniu odnosi się do opisu różnych czynów zabronionych, powoduje skutki finansowe (utrata dofinansowania), odpowiedzialność karną osób dopuszczających się tego typu czynów oraz przyczynia się do utraty reputacji zarówno przez Instytucje FEPZ, jak i przez beneficjenta. Wystąpienie nadużycia finansowego, rzutuje także negatywnie na postrzeganie realizowanej przez UE polityki spójności, bez wątpienia wpływa również negatywnie na wizerunek instytucji uczestniczących w tym procesie oraz osób nimi kierujących, obniża też poziom zaufania obywateli do organów i instytucji państwowych.
- 3) Instytucje FEPZ kierują się w swoich działaniach polityką absolutnego braku tolerancji dla nadużyć finansowych, zarówno do swoich struktur organizacyjnych i pracowników, jak również zachowań wnioskodawców i beneficjentów. W związku z tym ww. instytucje zobowiązują się do przestrzegania norm prawnych, etycznych i moralnych na najwyższym poziomie, zasad rzetelności obiektywizmu i uczciwości oraz pragną być postrzegane, jako przeciwnie nadużyciom finansowym w sposobie prowadzenia swojej działalności.
- 4) Postępowanie pracowników Instytucji FEPZ nie powinno naruszać ich niezależności i bezstronności ani szkodzić reputacji Instytucji. Pracownicy mają obowiązek:
  - respektować wspólne wartości wyznawane przez Instytucję, a w szczególności politykę braku tolerancji dla nadużyć finansowych;
  - wykonywać swoje obowiązki sumiennie i rzetelnie, nie mając na uwadze interesu osobistego, przestrzegać wysokich standardów etyki zawodowej, a w swym działaniu kierować się lojalnością wobec Instytucji.
- 5) Pracownicy Instytucji FEPZ powinni zapewnić właściwe wykonywanie wszystkich obowiązków poprzez zachowanie obiektywizmu, neutralności i uczciwości oraz dbanie o przejrzystość podejmowanych działań. W odniesieniu do wszystkich obowiązków służbowych pracownicy Instytucji powinni przestrzegać wszelkich zasad dotyczących unikania i zgłaszania konfliktów interesów, przyjmowania prezentów oraz tajemnicy służbowej. Z wnioskodawcami/beneficjentami operacji pracownicy Instytucji mogą kontaktować się wyłącznie drogą urzędową, unikając przekazywania informacji ustnie. W kontaktach z podmiotami zewnętrznymi pracownicy Instytucji FEPZ mają obowiązek przestrzegania zasad obowiązujących w zakresie publicznego dostępu do informacji.
- 6) Zabronione jest przyjmowanie przez pracowników Instytucji FEPZ prezentów lub jakichkolwiek innych korzyści w związku z pełnioną funkcją lub wykonywanymi czynnościami służbowymi.

- 7) W relacjach z podmiotami zewnętrznymi pracownicy Instytucji FEPZ powinni mieć na względzie niezależność Instytucji, jej reputację oraz potrzebę zachowania tajemnicy służbowej. Pracownicy Instytucji FEPZ powinni informować przełożonych o wszelkich próbach wpływu przez osoby trzecie na realizowanie przez Instytucję jej zadań.
- 8) Pracownicy Instytucji FEPZ powinni zachowywać ostrożność w kontaktach z grupami interesu oraz mediami, w szczególności do kwestii związanych z działalnością zawodową, mając przy tym na względzie interes Instytucji. Otrzymane od przedstawicieli mediów zapytania dotyczące kwestii zawodowych pracownicy Instytucji są zobowiązani przekazywać odpowiednim komórkom, przestrzegając przy tym odpowiednich postanowień procedur wewnętrznych.
- 9) W Instytucjach FEPZ funkcjonuje polityka zatrudnienia sprzyjająca otwartemu, konkurencyjnemu naborowi, pozwalającemu na zatrudnienie profesjonalistów zaangażowanych w promowanie uczciwości (kwestie etyczne są elementem wykorzystywanym w procesie naboru przy badaniu kompetencji kandydatów).
- 10) System zarządzania i kontroli zapewnia właściwą ścieżkę audytu, jasny podział kompetencji i odpowiedzialności pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w realizację FEPZ, odpowiedni podział zadań w samych instytucjach z uwzględnieniem zasady rozdzielności funkcji, a także sprawny system kontroli wewnętrznych.
- 11) W Instytucjach FEPZ funkcjonuje komórka audytu wewnętrznego, której rolą jest niezależna ocena funkcjonowania kontroli zarządczej dla najwyższego kierownictwa organizacji i doradztwo w tym zakresie. Działania audytorów mogą przyczyniać się do tworzenia kultury organizacyjnej, a także usprawniania mechanizmów kontroli.
- 12) W Instytucjach FEPZ prowadzona jest odpowiednia polityka szkoleniowa i podnoszenie świadomości pracowników na temat nadużyć finansowych. Szkolenia dotyczą nie tylko kwestii teoretycznych, ale też praktycznych, tak aby ułatwić wykrycie i zapewnić odpowiednią reakcję na podejrzenia przypadków nadużyć. Podnoszenie świadomości może odbywać się również w sposób mniej formalny, np. za pośrednictwem biuletynów, instrukcji, plakatów, stron w Intranecie, a także dzięki włączeniu kwestii z obszaru etyki do tematyki spotkań grupowych.

Rozdział 6 - Elementy systemu zwalczania nadużyć finansowych w ramach FEPZ

- 1) Efektywne zwalczanie nadużyć możliwe jest tylko pod warunkiem utrzymywania wysokich standardów postępowania, realizacji systemowego i konsekwentnego podejścia oraz rzeczywistego zaangażowania instytucji zaangażowanych w realizację FEPZ.
- 2) Ogólne założenia systemu zwalczania nadużyć finansowych w ramach FEPZ opierają się na 3 elementach, tj. zapobieganiu nadużyciom (prewencja), wykrywaniu (identyfikowaniu) nadużyć oraz reagowaniu (ściganiu) na nadużycia.

Podrozdział 6.1 – Zapobieganie nadużyciom finansowym

- 1) Prewencja jest kluczowym elementem systemu zwalczania nadużyć finansowych w ramach FEPZ.
- 2) W ramach działań prewencyjnych przeciwdziałających występowaniu nadużyć finansowych Instytucje FEPZ opracowują i wdrażają skuteczne mechanizmy kontrolne, zwłaszcza w zakresie kontroli zarządczych oparte na rzetelnej analizie ryzyka. Oznacza to, że Instytucje FEPZ przeprowadzają kontrole operacji, kontrole systemowe oraz weryfikują wnioski o płatność proporcjonalnie do stwierdzonych ryzyk.
- 3) Instytucje FEPZ stosują najwyższe standardy etyczne regulujące zasady wykonywania obowiązków służbowych pracowników, oparte na zasadach praworządności, rzetelności, bezstronności, profesjonalizmu, jawności i odpowiedzialności, uczciwości. W IZ obowiązuje Kodeks Etyki pracowników Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego wprowadzony Zarządzeniem nr 154/10 Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 18 listopada 2010 r.
- 4) Instytucje FEPZ upowszechniają wysokie standardy uczciwości i etycznego postępowania, m.in. przez system szkoleń oraz dawanie dobrego przykładu – zwłaszcza z poziomu kierownictwa instytucji, które powinno być nastawione na całkowity brak tolerancji dla jakichkolwiek naruszeń oraz zapewniają przestrzeganie wśród swoich pracowników niniejszych zasad.

- 5) Instytucje FEPZ zarządzają ryzykiem nadużyć, w tym przeprowadzają analizę ryzyka nadużyć finansowych w ramach cyklicznej samooceny koordynowanej przez IZ.
- 6) Instytucje FEPZ stosują adekwatne narzędzia i mechanizmy ograniczające ryzyko wystąpienia nadużyć finansowych (w szczególności oświadczenia o bezstronności i o braku konfliktu interesów oraz ich cykliczna kontrola), zapewniając odpowiedni podział zadań w instytucji oraz uświadamiają pracownikom kwestie związane z występowaniem konfliktu interesów. Zarządzanie konfliktem interesów zostało opisane w rozdziale 8 niniejszych zasad.
- 7) Instytucje FEPZ zapewniają funkcjonowanie przejrzystego procesu wyboru i rozliczania operacji, klarowność przepisów, łatwość ich stosowania. Zadania realizowane w tym zakresie są weryfikowane i zatwierdzane przez bezpośrednich przełożonych.
- 8) Instytucje FEPZ zwiększają świadomość kultury zwalczania nadużyć finansowych w trakcie szkoleń/spotkań dla pracowników, wnioskodawców i beneficjentów, upowszechniają na bieżąco informacje o nieprawidłowościach (w tym nadużyciach finansowych) oraz o aktualnych przepisach prawa związanych ze zwalczaniem nadużyć finansowych, informują wnioskodawców i beneficjentów o przyjętej w ramach FEPZ polityce walki z nadużyciami finansowymi. Instytucje FEPZ prowadzą działania informacyjne w zakresie nadużyć finansowych na swoich stronach internetowych (w tym m.in. informują o dostępnych formach zgłaszania podejrzeń nadużyć finansowych, publikują materiały dotyczące sposobów przeciwdziałania nadużyciom finansowym).

Podrozdział 6.2 – Identyfikowanie nadużyć finansowych

- 1) Instytucje FEPZ zapewniają funkcjonowanie systemu kontroli nastawionego na wykrywanie nadużyć poprzez dobór do kontroli próby operacji o najwyższym stopniu ryzyka. Kontrole muszą być zawsze efektywne i proporcjonalne, a więc muszą uwzględniać ich koszt i spodziewane korzyści. Kluczową rolę pełni w tej sytuacji ocena ryzyka, która powinna zapewniać odpowiedni dobór operacji.
- 2) Instytucje FEPZ odpowiednio konstruują procedury kontrolne, zwłaszcza listy sprawdzające, które umożliwiają zbadanie istotnych aspektów danego wydatku.
- 3) Instytucje FEPZ kształtują zdolności pracowników do wykrycia symptomów nadużycia poprzez właściwą politykę zatrudnienia oraz system szkoleń. Instytucje FEPZ zapewniają udział w kontrolach wykwalifikowanych pracowników, którzy są odpowiednio wyczuleni na ryzyko nadużyć i potrafią takie symptomy zidentyfikować, a następnie zgłosić do dalszego wyjaśnienia innym wyspecjalizowanym komórkom/organsom.
- 4) Instytucje FEPZ stosują skuteczne kanały zgłaszania podejrzeń nadużyć i reagowania na nie. Mechanizmy sygnalizowania nadużyć finansowych postrzega się jako najważniejsze źródło zgłoszeń o nadużyciach. Instytucje FEPZ umożliwiają anonimowe zgłoszenie możliwości naruszenia prawa. Takie sygnały mogą być bardzo cennym źródłem informacji i umożliwić podjęcie przez właściwą instytucję działań wyjaśniających lub kontrolnych i w efekcie doprowadzić do wykrycia naruszenia i ukarania osób odpowiedzialnych. Mechanizm zgłaszania nadużyć funkcjonujący w ramach FEPZ został opisany w Rozdziale 7 niniejszych zasad.
- 5) Instytucje FEPZ zapewniają ochronę sygnalistów poprzez skuteczne i rzeczywiste zapewnienie anonimowości oraz niezbędnej pomocy prawnej. Instytucje FEPZ dają gwarancję należytego, rzetelnego, bezstronnego i obiektywnego rozpoznania każdego zgłoszenia oraz odpowiednio komunikują cele i zachęty do przekazywania zgłoszeń, w szczególności na swoich stronach internetowych.
- 6) Instytucje FEPZ są odpowiedzialne za informowanie KE (OLAF) o nieprawidłowościach, w tym o podejrzaniach nadużyć finansowych i nadużyciach finansowych. Instytucje FEPZ wykonują te zadania w oparciu o stosowne przepisy rozporządzenia ogólnego.
- 7) Do wykrywania nadużyć finansowych Instytucje FEPZ wykorzystują narzędzia IT, w tym bazy danych. Informatyczne narzędzia analizy danych mogą być bardzo pomocne, aby ukierunkować konkretne środki zwalczania nadużyć finansowych na beneficjentów wysokiego ryzyka. Pozwalają one na określenie sygnałów ostrzegawczych oraz wykrycie sytuacji stwarzających wysokie ryzyko. Wynik analizy danych powinien zostać wykorzystany przy określeniu próby do kontroli lub podejmowaniu innych koniecznych działań. Instytucje FEPZ analizują dane przy użyciu dedykowanych do tego narzędzi informatycznych takich jak aplikacja Skaner, bądź przez analizę informacji gromadzonych w różnych systemach

informatycznych (np. KRS, bazy informacji gospodarczych itp.). Do narzędzi informatycznych ułatwiających dobór ryzykownych projektów do kontroli lub umożliwiających wykrycie symptomów nadużycia można również zaliczyć system IMS Signals.

Podrozdział 6.3 – Reagowanie na nadużycia finansowe

- 1) Instytucje FEPZ opracowują i wdrażają procedury zgłaszania nadużyć finansowych zapewniające szybkość i sprawność współpracy oraz wymianę informacji pomiędzy instytucjami, zwłaszcza z organami ścigania. Instytucje FEPZ prowadzą postępowania w celu potwierdzenia podejrzenia nadużycia finansowego, a w uzasadnionych przypadkach zgłaszają nadużycia finansowe właściwym organom ścigania.
- 2) Instytucje FEPZ rejestrują wszystkie przypadki nadużyć i ich podejrzeń, aby wprowadzać usprawnienia w procesach zapobiegania i wykrywania nadużyć. Instytucje FEPZ raportują podejrzenie nadużycia finansowego lub nadużycie finansowe, zgodnie z zasadami przyjętymi w ramach FEPZ.
- 3) Instytucje FEPZ opracowują i wdrażają procedury efektywnego odzyskiwania środków nienależnie wypłaconych, w tym nakładania korekt finansowych.
- 4) W uzasadnionych przypadkach Instytucje FEPZ podejmują działania naprawcze, w szczególności w przypadku gdy nadużycie finansowe ma wymiar nie tylko finansowy. W przypadku stwierdzenia błędów w funkcjonowaniu systemów kontroli, Instytucje FEPZ podejmują odpowiednie działania mające na celu wprowadzenie dodatkowych mechanizmów kontroli.

Rozdział 7 – Mechanizm zgłaszania nadużyć

- 1) Instytucje FEPZ posiadają mechanizm umożliwiający zgłaszanie potencjalnych przypadków nadużyć oraz usystematyzowane reguły przeprowadzania dochodzeń wyjaśniających i reagowania na wykryte nadużycia. Ma to na celu zapewnienie właściwej i odpowiednio szybkiej reakcji na potencjalne nadużycia.
- 2) Odpowiedzialność za dostrzeganie potencjalnych sygnałów nieuczciwej działalności i odpowiednie na nie reagowanie spoczywa na wszystkich osobach zaangażowanych w realizację FEPZ, zarówno w IZ jak i IP zakresie swoich kompetencji). Każdy pracownik IZ/IP zobowiązany jest do powiadomienia właściwej komórki IZ/IP w każdym przypadku powzięcia istotnych informacji świadczących o możliwości wystąpienia podejrzenia nadużycia finansowego.
- 3) W Instytucjach FEPZ wyznaczone są właściwe komórki merytoryczne, odpowiedzialne za przyjmowanie zgłoszeń podejrzenia nadużycia finansowego, które odpowiedzialne będą za podejmowanie dalszych czynności w sprawie, w tym przekazywania zawiadomień do właściwych organów ścigania (lub innych właściwych instytucji). O ile to możliwe ww. komórki zapewniają także informację zwrotną (do osób/komórek /instytucji zgłaszających podejrzenia nadużyć) o podjętych w danej sprawie działaniach.
- 4) Informacje o podejrzeniu nadużycia finansowego mogą pochodzić z różnych źródeł – od pracowników właściwych instytucji, pozyskanych w trakcie wykonywania bieżących zadań oraz kontroli; informacje uzyskane od sygnalistów (whistle – blowing); informacje o prowadzonych śledztwach i postępowaniach (informacje przekazane przez prokuraturę i inne organy); pozostałe źródła zewnętrzne, np. środki masowego przekazu: prasa, radio, telewizja, internet; donosy osób trzecich; informacje przekazane przez beneficjentów. We wszystkich tych przypadkach Instytucje FEPZ (w zakresie swoich kompetencji) przeprowadzają postępowanie sprawdzające w celu potwierdzenia otrzymanej informacji. Instytucje FEPZ rejestrują wszystkie przypadki informacji o podejrzeniu nadużycia finansowego otrzymanych ze źródeł zewnętrznych.
- 5) Instytucje FEPZ zapewniają możliwość anonimowych zgłoszeń podejrzenia wystąpienia nadużycia dla osób, które posiadają informację o przestępstwie lub mają wiedzę mogącą przyczynić się do samego czynu zabronionego lub jego sprawców, a jednocześnie chcą pozostać anonimowe. Po otrzymaniu takiego zgłoszenia właściwe komórki IZ/IP podejmują stosowną interwencję lub rozpoczynają działania wyjaśniające dla zweryfikowania przekazanej informacji.
- 6) Instytucje FEPZ zapewniają prawidłowe funkcjonowanie systemu informowania OLAF o stwierdzonych nieprawidłowościach, w tym nadużyciach finansowych – zgodnie z art. 69 ust. 12 rozporządzenia ogólnego.

- 7) Instytucje FEPZ informują na swoich stronach internetowych wnioskodawców i beneficjentów oraz inne podmioty, w jaki sposób mogą się skontaktować w celu ewentualnego przekazania posiadanych informacji o podejrzeniu nadużycia.
- 8) Instytucje FEPZ informują ponadto na swoich stronach internetowych wnioskodawców i beneficjentów oraz inne podmioty, w jaki sposób mogą się skontaktować z OLAF w celu ewentualnego przekazania posiadanych informacji o podejrzeniu nadużycia.
- 9) Potwierdzone podejrzenie nadużycia finansowego powinno zostać niezwłocznie zgłoszone przez właściwą Instytucję FEPZ do organów ścigania (lub innych właściwych instytucji), na zasadach i warunkach wynikających z odpowiednich przepisów. Instytucje FEPZ rejestrują wszystkie przypadki nadużyć i ich podejrzeń oraz je analizują w procesie zarządzania ryzykiem nadużyć finansowych, o którym mowa w rozdziale 10 niniejszych wytycznych.
- 10) IP po zakończeniu każdego kwartału, niezwłocznie przekazuje rejestr przypadków nadużyć i ich podejrzeń do IZ, która prowadzi zbiorczy rejestr takich i udostępnia go wszystkim instytucjom/komórkom organizacyjnym zaangażowanym w realizację FEPZ.
- 11) IZ rejestruje wszystkie przypadki podejrzenia popełnienia przestępstwa, co do których skierowany został do właściwego sądu akt oskarżenia w systemie IMS Signals. W tym celu IP przekazuje niezwłocznie do IZ informację o skierowaniu w danej sprawie aktu oskarżenia do sądu. Uprawnieni użytkownicy systemu IMS Signals udostępniają dane zgromadzone w systemie komórkom organizacyjnym odpowiedzialnym za wdrażanie FEPZ.
- 12) Instytucja FEPZ, która dokonała zgłoszenia do organów ścigania (lub innej właściwej instytucji) jest odpowiedzialna za podejmowanie wszelkich dalszych czynności związanych z dokonanym zgłoszeniem, w szczególności podejmuje ona decyzję o złożeniu zażalenia w przypadku postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania.
- 13) Po wykryciu podejrzenia nadużycia finansowego i zgłoszeniu go zgodnie z odpowiednimi przepisami Instytucje FEPZ zapewniają pełną współpracę z organami ścigania (lub innymi właściwymi instytucjami) i uruchamiają procedurę odzyskiwania przekazanych środków (zgodnie ze swoimi kompetencjami).
- 14) W przypadkach określonych w art. 207 ust. 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych), tj. gdy beneficjent:
  - otrzymał płatność na podstawie przedstawionych jako autentyczne dokumentów podrobionych lub przerobionych lub dokumentów potwierdzających nieprawdę lub
  - nie zwrócił środków wraz z odsetkami w terminie 14 dni od dnia upływu terminu, o którym mowa w ust. 1 (art. 207) lub
  - okoliczności, o których mowa w ust. 1 (art. 207), wystąpiły wskutek popełnienia przestępstwa przez beneficjenta, partnera, podmiot upoważniony do dokonywania wydatków, a w przypadku gdy podmioty te nie są osobami fizycznymi – osobę uprawnioną do wykonywania w ramach projektu czynności w imieniu beneficjenta, przy czym fakt popełnienia przestępstwa przez wyżej wymienione podmioty został potwierdzony prawomocnym wyrokiem sądowym -
 beneficjent zostaje obligatoryjnie wykluczony z możliwości otrzymania środków na realizację programów finansowanych z udziałem środków europejskich. IZ/IP dokonuje zgłoszenia podmiotu podlegającego wpisowi do rejestru podmiotów wykluczonych prowadzonego przez Ministra Finansów.

Rozdział 8 - Zarządzanie konfliktem interesów

Podrozdział 8.1 – Definicja konfliktu interesów

- 1) Jednym z największych wyzwań w obszarze zwalczania nadużyć finansowych jest konflikt interesów. Powiązania o charakterze osobowym lub kapitałowym można postrzegać jako naturalne zjawisko i dopóki konflikt interesów jest odpowiednio ujawniany i zarządzany nie powinien stanowić powodu do niepokoju. Często jednak zdarza się tak, że jest on rozpoznawany dopiero po fakcie, np. w wyniku kontroli. Wówczas wywołuje uzasadnione podejrzenie o faworyzowanie, stronnictwo i brak obiektywizmu lub wprost o korupcyjne powiązania.
- 2) Konflikt interesów pojawia się wówczas, gdy interes prywatny danej osoby lub jej inne osobiste względy mogłyby w określonej sytuacji wpływać negatywnie na bezstronne i obiektywne wykonanie obowiązków

lub zadań, które powinny być realizowane w interesie publicznym. Konflikt dotyczy więc sytuacji, w której interes publiczny lub interes danej organizacji konkuruje z interesem prywatnym danej osoby.

- 3) Zgodnie z art. 61 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 2018/1046, podmiotom upoważnionym do działań finansowych (...) oraz innym osobom, w tym również organom krajowym na dowolnym szczeblu, uczestniczącym w wykonaniu budżetu w ramach zarządzania bezpośredniego, pośredniego i dzielonego, w tym również w odnośnych działaniach przygotowawczych, a także w audycie lub kontroli, zakazuje się podejmowania jakichkolwiek działań, które mogą spowodować powstanie konfliktu ich interesów z interesami Unii. Podmioty te muszą również podejmować odpowiednie środki, aby zapobiegać powstaniu konfliktu interesów w ramach funkcji wchodzących w zakres ich odpowiedzialności, oraz aby zareagować na sytuacje, które obiektywnie można postrzegać jako konflikt interesów (art. 61 ust. 1 Rozporządzenia 2018/1046).

W przypadku gdy istnieje ryzyko konfliktu interesów w odniesieniu do członka personelu organu krajowego, dana osoba kieruje sprawę do swojego przełożonego. W przypadku gdy takie ryzyko istnieje w odniesieniu do pracowników objętych regulaminem pracowniczym, dana osoba kieruje sprawę do odpowiedniego delegowanego urzędnika zatwierdzającego. Odpowiedni przełożony lub delegowany urzędnik zatwierdzający potwierdzają na piśmie, czy stwierdzono konflikt interesów. W razie stwierdzenia istnienia konfliktu interesów organ powołujący lub odpowiedni organ krajowy, zapewniają aby dana osoba zaprzestała jakichkolwiek działań w danej kwestii. Odpowiedni delegowany urzędnik zatwierdzający lub odpowiedni organ krajowy zapewniają, aby wszelkie dalsze stosowne działania zostały podjęte zgodnie z mającym zastosowanie prawem (art. 61 ust. 2 Rozporządzenia 2018/1046).

Konflikt interesów istnieje wówczas, gdy bezstronne i obiektywne pełnienie funkcji podmiotu upoważnionego do działań finansowych lub innej osoby, jest zagrożone z uwagi na względy rodzinne, emocjonalne, sympatie polityczne lub związki z jakimkolwiek krajem, interes gospodarczy lub jakiegokolwiek inne bezpośrednio lub pośrednio interesy osobiste (art. 61 ust. 3 Rozporządzenia 2018/1046).

- 4) Zgodnie z art. 24 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych Państwa członkowskie zapewniają podjęcie przez instytucje zamawiające odpowiednich środków, by skutecznie zapobiegać konfliktom interesów, a także rozpoznawać i likwidować je, gdy powstają w związku z prowadzeniem postępowań o udzielenie zamówień, by nie dopuścić do ewentualnego zakłócenia konkurencji i zapewnić równe traktowanie wszystkich wykonawców. Pojęcie konfliktu interesów obejmuje co najmniej każdą sytuację, w której członkowie personelu instytucji zamawiającej lub dostawcy usług w zakresie obsługi zamówień działającego w imieniu instytucji zamawiającej biorący udział w prowadzeniu postępowania o udzielenie zamówienia lub mogący wpłynąć na wynik tego postępowania mają, bezpośrednio lub pośrednio, interes finansowy, ekonomiczny lub inny interes osobisty, który postrzegać można jako zagrażający ich bezstronności i niezależności w związku z postępowaniem o udzielenie zamówienia.
- 5) Należy zwrócić uwagę, że do konfliktu interesów może dojść nawet w przypadku, gdy dana osoba w rzeczywistości nie odnosi żadnych korzyści z tytułu zaistniałej sytuacji – wystarczy, że zaistniałe okoliczności będą zagrażały bezstronnemu i obiektywnemu pełnieniu przez nią powierzonych jej funkcji. Takie okoliczności muszą jednak mieć określony, możliwy do zidentyfikowania, indywidualny związek z konkretnymi aspektami sposobu postępowania, zachowania lub stosunków danej osoby (lub wywierać wpływ na te aspekty).
- 6) Bezpośredni i pośredni interes może obejmować prezenty lub gościnność, interesy o charakterze nieekonomicznym lub wynikające z zaangażowania w działalność organizacji pozarządowych lub politycznych (nawet jeśli nie jest ono wynagradzane), konkurujące obowiązki lojalności między jednym podmiotem, wobec którego dana osoba jest zobowiązana, a inną osobą lub podmiotem, wobec którego dana osoba jest zobowiązana.
- 7) Konflikt interesów nie jest automatyczną konsekwencją relacji rodzinnej, lecz wynika z zagrożenia bezstronności danej osoby, która w danej relacji pozostaje. Pojęcie rodziny powinno obejmować stosunki między daną osobą, a stroną zaangażowaną w wydatkowanie środków FEPZ, które zazwyczaj wzbudzałyby uzasadnione podejrzenia co do potencjalnego niewłaściwego wpływu rodzinnego na pełnienie obowiązków służbowych, a więc naruszałyby zasadę zaufania publicznego. W tym kontekście, zgodnie

z wytycznymi KE¹, art. 61 rozporządzenia nr 2018/1046 powinien odnosić się co najmniej do najbliższej rodziny. Według KE „najbliższa rodzina” powinna obejmować co najmniej następujące relacje, w tym relacje powstałe w wyniku adopcji: małżonek (w tym partner, z którym dana osoba pozostaje w (nie)zarejestrowanym wolnym związku), dzieci i rodzice, (pra)dziadkowie i (pra)wnuki, (przyrodni) bracia i siostry (w tym z rodzin mieszanych), wujowie i ciotki, siostrzenice lub bratanice oraz siostrzeńcy lub bratankowie, kuzyni pierwszego stopnia, teściowie, synowe i zięciowie, szwagier lub szwagierka, przybrani rodzice, pasierbowie i pasierbice. Istnienie jednego z tych powiązań rodzinnych między daną osobą a stroną zaangażowaną powinno być co najmniej uznawane za sytuację obiektywnie postrzeganą jako konflikt interesów. Podobnie osobista przyjaźń (lub relacje rodzic chrzestny/chrześniak), która może oznaczać większą bliskość niż w przypadku najbliższej rodziny, może prowadzić do sytuacji, w której dana osoba, pozostając w szczególnej relacji z takim przyjacielem, narazi na szwank swoją bezstronność i obiektywizm. Również każdy, kto na stałe mieszka w gospodarstwie domowym danej osoby, znajduje się co najmniej w sytuacji, która obiektywnie może być postrzegana jako konflikt interesów, chyba że taki wniosek zostanie obalony przez obiektywnie wiarygodny kontrargument.

- 8) Zgodnie z interpretacją KE sytuacje, które obiektywnie można postrzegać jako konflikt interesów występują wtedy, gdy dana osoba, niezależnie od swoich intencji, może w uzasadniony sposób postrzegać siebie jako osobę posiadającą przeciwstawne interesy osobiste i publiczne lub być postrzegana jako taka osoba, ponieważ interesy te mogą zagrażać zdolności tej osoby do wypełniania swoich zadań i obowiązków w sposób bezstronny i obiektywny (np. ryzyko lub możliwość faworyzowania, lub wrogość ze względu na interesy rodzinne oraz związki z jakimkolwiek krajem lub sympatie polityczne mogą być obiektywnie postrzegane jako konflikt interesów). Domniemany konflikt interesów obejmuje obiektywne okoliczności wpływające na zaufanie do niezależności i bezstronności danej osoby lub podmiotu, nawet jeśli konflikt interesów nie zaistnieje lub nawet jeśli dana osoba nie odnosi rzeczywistych korzyści z zaistniałej sytuacji. W tym kontekście niezwykle ważne jest zapewnienie zarówno skutecznego przestrzegania przepisów dotyczących unikania konfliktu interesów, jak i unikanie wszelkich wątpliwości, jakie rozsądna, rzeczowa, obiektywna i działająca w dobrej wierze osoba może mieć co do zgodności zachowania osoby uczestniczącej w wykonaniu budżetu.
- 9) Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) określiła trzy rodzaje konfliktu interesów²:
- rzeczywisty konflikt interesów to konflikt pomiędzy obowiązkiem publicznym a interesami prywatnymi urzędnika publicznego, polegający na tym, że interesy urzędnika publicznego jako osoby prywatnej mogłyby niewłaściwie wpłynąć na wykonywanie przez niego swoich obowiązków i zadań publicznych;
  - pozorny konflikt interesów to konflikt, o którym można powiedzieć, że istnieje, gdy wydaje się, że prywatne interesy urzędnika publicznego mogłyby niewłaściwie wpłynąć na wykonywanie przez niego swoich obowiązków, lecz w rzeczywistości tak się nie dzieje;
  - potencjalny konflikt interesów ma miejsce, gdy urzędnik publiczny ma takie interesy prywatne, które sprawiają, że konflikt interesów zaistniałby, gdyby dany urzędnik miał zaangażować się w odpowiednie (tj. sprzeczne) obowiązki urzędowe w przyszłości.
- 10) Wszystkie podmioty biorące udział w realizacji FEPZ (IZ, IP, podmioty wdrażające instrumenty finansowe, beneficjenci) zobowiązane są nie tylko do zapobiegania sytuacjom wiążącym się z powstaniem konfliktu interesów, ale również do reagowania na takie sytuacje, w tym na sytuacje, które obiektywnie można postrzegać jako konflikt interesów, a w przypadku ich zidentyfikowania do odpowiedniego korygowania wydatków. W odniesieniu do rzeczywistego konfliktu interesów występuje ryzyko nadużycia finansowego np. w związku z zaistnieniem korupcji. Potencjalny lub pozorny konflikt interesów wiąże się natomiast odpowiednio z możliwością wystąpienia takiego ryzyka lub z ryzykiem utraty reputacji.

Podrozdział 8.2 – Obszary narażone na występowanie konfliktu interesów

- 1) Do głównych procesów narażonych na wystąpienie konfliktu interesów w ramach FEPZ, zidentyfikowanych w ramach funkcjonowania Instytucji FEPZ należy zaliczyć:

¹ Zawiadomienie KE - Wytyczne dotyczące unikania konfliktów interesów i zarządzania takimi konfliktami na podstawie rozporządzenia finansowego (2021/C 121/01)

² Zob. wytyczne OECD pt. „Managing Conflict of Interest in the Public Service”

- przeprowadzanie zamówień publicznych zarówno na etapie przygotowania dokumentacji (zapisy SWZ, ogłoszenia), udzielenia zamówienia (sposób oceny i wyboru oferty najkorzystniejszej) jak i realizacji umowy o zamówienie publiczne (odbior robót, dostaw, wprowadzanie zmian do umów);
  - wybór projektów do dofinansowania;
  - rozpatrywanie środków odwoławczych na etapie wyboru projektów do dofinansowania (np. ryzyko wydania decyzji korzystnej dla beneficjenta w wyniku wystąpienia konfliktu interesów);
  - prowadzenie kontroli (np. ryzyko ograniczania zastrzeżeń w wynikach kontroli wskutek wystąpienia konfliktu interesów);
  - stwierdzanie wystąpienia nieprawidłowości (np. ryzyko nieuznania danej sytuacji za nieprawidłowość, pomimo istnienia do tego przesłanek, ze względu na konflikt interesów);
  - wydawanie decyzji administracyjnych o zwrocie środków oraz rozpatrywanie odwołań od decyzji administracyjnych o zwrocie środków (np. ryzyko uchylecia decyzji wskutek wystąpienia konfliktu interesów);
  - weryfikacja wniosków o płatność, deklaracji wydatków;
  - postępowanie z informacjami otrzymanymi od sygnalistów (pracowników, obywateli, beneficjentów, oferentów, wykonawców).
- 2) Do głównych procesów narażonych na wystąpienie konfliktu interesów w ramach FEPZ, zidentyfikowanych w ramach funkcjonowania beneficjentów należy zaliczyć:
- przeprowadzanie zamówień przez podmioty niezobowiązane do stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych (naruszenie zasady konkurencyjności) oraz przez podmioty zobowiązane do stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych, zarówno na etapie przygotowania dokumentacji (zapisy SWZ, ogłoszenia), udzielenia zamówienia (sposób oceny i wyboru oferty najkorzystniejszej) jak i realizacji umowy o zamówienie publiczne (odbior robót, dostaw, wprowadzanie zmian do umów).

Podrozdział 8.3 - Postępowanie związane z przeciwdziałaniem występowaniu konfliktu interesów

- 1) Odpowiednie zarządzanie konfliktem interesów i niedopuszczanie do jego wystąpienia wymaga posiadania odpowiednich polityk i procedur, dotyczących kwestii sposobów zgłaszania wystąpienia konfliktu interesów, otrzymywania prezentów i gościnności, postępowania z informacjami wrażliwymi czy ochroną danych osobowych. Kluczowym celem tych procedur powinno być uświadomienie, że należy zgłaszać niezwłocznie wszelkie możliwe konflikty interesów w przypadku zaistnienia okoliczności, które mogą prowadzić do takiego wniosku.
- 2) Instytucje systemu wdrażania oraz beneficjenci FEPZ zobowiązani są do wdrożenia skutecznych rozwiązań służących zapobieganiu wystąpienia konfliktu interesów. Powyższe możliwe będzie poprzez:
  - zdefiniowanie potencjalnych zagrożeń i ciągle ich monitorowanie;
  - bezwzględne przeciwdziałanie konfliktom interesów;
  - podnoszenia świadomości w zakresie przeciwdziałania konfliktom interesów oraz w zakresie wykrywania i przeciwdziałania ich występowaniu.
- 3) Mając na uwadze świadomość, że do skutecznego przeciwdziałania konfliktom interesów konieczne jest zaangażowanie beneficjentów, odpowiednie obowiązki spoczywające na beneficjentach winny zostać nałożone w umowach o dofinansowanie. Beneficjenci powinni zostać zobowiązani do podejmowania odpowiednich działań zapobiegających konfliktowi interesów w rozumieniu art. 61 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r., a w przypadku zidentyfikowania konfliktu interesów lub podejrzenia konfliktu interesów obowiązek informowania o tym właściwej Instytucji FEPZ oraz obowiązek podjęcia środków zaradczych mające na celu zapobieżenie ewentualnej szkodzi lub naprawienie szkody spowodowanej przez konflikt interesów.
- 4) Odpowiednie zapisy dotyczące przeciwdziałania konfliktom interesów powinny znaleźć się w umowach zawieranych z podmiotami wdrażającymi instrumenty finansowe. Podmioty wdrażające instrumenty finansowe należy zobowiązać do zapobiegania konfliktowi interesów w rozumieniu art. 61 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r., reagowania na zidentyfikowane przypadki konfliktu oraz informowania o nich właściwych organów i IZ.

- 5) Poniżej przedstawione zostały przykładowe mechanizmy zapobiegające wystąpieniu konfliktu interesów, które powinny być stosowane w ramach systemu wdrażania FEPZ odpowiednio przez instytucje oraz beneficjentów:
- podpisywanie odpowiednich deklaracji/oświadczeń o bezstronności oraz wprowadzenie procedur weryfikujących prawdziwość deklaracji bezstronności, w szczególności w odniesieniu do wyboru operacji (w tym wyboru operacji w trybie pozakonkursowym) i weryfikacji zarządczych;
  - podpisywanie pod rygorem odpowiedzialności karnej oświadczeń o zaistnieniu lub nieistnieniu okoliczności, o których mowa w art. 56 ust. 2 ustawy Pzp oraz oświadczeń o braku konfliktu interesów (oświadczenie o braku konfliktu interesów powinno być także podpisywane w przypadku postępowań przeprowadzanych w ramach zasady konkurencyjności) oraz weryfikowanie (przy użyciu narzędzi informatycznych typu Scanner) czy istnieją powiązania między podmiotem zamawiającym a wykonawcami zamówienia;
  - wzmocnienie procedur kontrolnych dot. zarządzania konfliktem interesów uwzględniających weryfikację struktury właścicielskiej beneficjentów, wykonawców oraz ekspertów oceniających projekty;
  - weryfikacja oświadczeń o braku konfliktu interesów na poziomie beneficjentów oparta na analizie ryzyka;
  - zobowiązanie pracowników do bezzwłocznego poinformowania bezpośredniego przełożonego o możliwości wystąpienia konfliktu interesów, celem ewentualnego wyłączenia pracownika z wykonywania danej czynności służbowej;
  - zatwierdzanie zadań przez bezpośredniego przełożonego;
  - zapewnienie odpowiedniego podziału zadań w Instytucji FEPZ z uwzględnieniem zasady rozdziału funkcji;
  - odpowiednie szkolenia zwiększające poziom świadomości pracowników w tym obszarze;
  - wykorzystywanie zarówno dedykowanych (np.: aplikacja Skaner) jak i ogólnie dostępnych (np.: KRS oraz aplikacje bazujące na danych z KRS) narzędzi eksploracji danych mających na celu wykrywanie podejrzeń wystąpienia konfliktu interesów również w innych niż zamówienia publiczne procesach narażonych na wystąpienie konfliktu interesów.
- 6) Procedury Instytucji FEPZ (instrukcje wykonawcze) dotyczące procesów najbardziej narażonych na konflikt interesów powinny przewidywać, że pracownicy realizujący takie zadania będą składać, przed przystąpieniem do ich wykonywania, oświadczenie o braku konfliktu interesów/bezstronności. Oświadczenia złożone przez pracowników podlegają weryfikacji, a instytucje FEPZ obowiązane są opracować warunki weryfikacji tych oświadczeń. Weryfikacja ta powinna być prowadzona co najmniej na wybranej próbie dokumentów na podstawie analizy ryzyka oraz w odpowiedzi na sygnały ostrzegawcze. W ramach skutecznej weryfikacji mającej na celu identyfikację ewentualnych fałszywych oświadczeń wszystkie oświadczenia powinny być prawidłowo zachowywane przez instytucje FEPZ.
- 7) Oświadczenie o braku konfliktu interesów, składane przez pracownika instytucji FEPZ, powinno wyraźnie odzwierciedlać treść art. 61 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 2018/1046. Oświadczenie powinno również zawierać wyraźne odniesienie do określonych zadań, imię i nazwisko osoby podpisującej, stanowisko w organizacji oraz datę podpisania oświadczenia. Przykładowy wzór takiego oświadczenia stanowi załącznik nr 1 do niniejszych zasad.

Podrozdział 8.4 - Mechanizmy ograniczające ryzyko w sytuacji ubiegania się o dofinansowanie w instytucji przez jej pracowników, członków ich rodzin oraz podmioty powiązane z nimi osobowo lub kapitałowo

- 1) Pracowników zatrudnionych w urzędach marszałkowskich (IZ) oraz wojewódzkich samorządowych jednostkach organizacyjnych (IP) obowiązuje ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych.
- 2) Zgodnie z art. 30 ustawy o pracownikach samorządowych, pracownik samorządowy zatrudniony na stanowisku urzędniczym, w tym kierowniczym stanowisku urzędniczym, nie może wykonywać zajęć pozostających w sprzeczności lub związanych z zajęciami, które wykonuje w ramach obowiązków służbowych, wywołujących uzasadnione podejrzenie o stronniczość lub interesowność oraz zajęć

sprzecznych z obowiązkami wynikającymi z ustawy (ust.1). W przypadku stwierdzenia naruszenia przez pracownika samorządowego któregośkolwiek z zakazów, o których mowa w ust. 1, niezwłocznie rozwiązuje się z nim, bez wypowiedzenia, stosunek pracy w trybie art. 52 § 2 i 3 Kodeksu pracy lub odwołuje się go ze stanowiska.

- 3) Zgodnie z art. 31 ust. 1 ustawy o pracownikach samorządowych, pracownik samorządowy zatrudniony na stanowisku urzędniczym, w tym kierowniczym stanowisku urzędniczym, jest obowiązany złożyć oświadczenie o prowadzeniu działalności gospodarczej.
- 4) Pracownicy Instytucji FEPZ, podejmują wszelkie czynności, aby nie znaleźć się w sytuacji, która mogłaby być postrzegana jako konflikt interesów. Pracownicy Instytucji FEPZ muszą niezwłocznie informować przełożonych o każdym powiązaniu lub innym możliwym wpływie na bezstronność i obiektywizm. Osoby będące w konflikcie należy wyłączać z podejmowania jakichkolwiek czynności w danej sprawie.
- 5) Pracownikom Instytucji FEPZ nie wolno angażować się w działalność prywatną, która mogłaby w jakikolwiek sposób zakłócać wykonywanie obowiązków względem Instytucji, w szczególności mogłaby się stać przyczyną konfliktu interesów.
- 6) Pracowników Instytucji FEPZ obowiązuje zakaz ujawniania bez zezwolenia informacji, które uzyskali w związku ze swoją pracą w Instytucji, jakimkolwiek osobom spoza Instytucji, w tym członkom swoich rodzin, a także współpracownikom z Instytucji, którzy nie potrzebują tych informacji do wykonywania swoich obowiązków.
- 7) W przypadku ubiegania się o dofinansowanie w ramach FEPZ przez pracownika Instytucji FEPZ ma on obowiązek niezwłocznie poinformować o tym fakcie swojego przełożonego oraz wstrzymać się od podejmowania jakichkolwiek działań, które mogą spowodować powstanie konfliktu interesów.
- 8) W przypadku powzięcia informacji przez pracownika Instytucji FEPZ o ubieganiu się o dofinansowanie przez członka jego rodziny oraz podmiotów powiązanych z nim osobowo lub kapitałowo, ma on obowiązek niezwłocznie poinformować o tym fakcie swojego przełożonego oraz wstrzymać się od podejmowania jakichkolwiek działań, które mogą spowodować powstanie konfliktu interesów.
- 9) W przypadkach określonych w pkt 7 i 8, pracownik Instytucji FEPZ nie może decydować o przyznaniu funduszy, oceniać, monitorować ani kontrolować operacji, w który jest lub był zaangażowany on sam, jego rodzina lub podmioty powiązane z nim osobowo/kapitałowo.

Podrozdział 8.5 - Działania podejmowane w przypadku wystąpienia konfliktu interesów

- 1) Instytucje FEPZ oraz beneficjenci, muszą dążyć do tego, aby nie znaleźć się w sytuacji, która mogłaby być postrzegana jako konflikt interesów. Osoby zaangażowane we wdrażanie FEPZ muszą niezwłocznie informować przełożonych o każdym powiązaniu lub innym możliwym wpływie na bezstronność i obiektywizm. Osoby będące w konflikcie należy wyłączać z podejmowania jakichkolwiek czynności w danej sprawie. Brak zarządzania konfliktem interesów może wpłynąć negatywnie na reputację instytucji i narazić ją na ryzyko utraty dobrego imienia. Dlatego wyłączenie się z udziału w sprawie, nawet na wszelki wypadek, powinno stanowić zalecaną normę.
- 2) W przypadku gdy istnieje ryzyko konfliktu interesów w odniesieniu do pracownika Instytucji FEPZ krajowego:
  - dana osoba kieruje na piśmie sprawę do swojego przełożonego;
  - odpowiedni przełożony potwierdza na piśmie, czy stwierdzono konflikt interesów;
  - w razie stwierdzenia istnienia konfliktu interesów właściwa Instytucja FEPZ zapewnia, aby dana osoba zaprzestała jakichkolwiek działań w danej kwestii;
  - odpowiedni przełożony zapewnia, aby wszelkie dalsze stosowne działania zostały podjęte zgodnie z mającym zastosowanie prawem.
- 3) W przypadku zidentyfikowania w Instytucji FEPZ nierozwiązanego, obiektywnie postrzeganego konfliktu interesów np. gdy pracownik skutecznie wykorzystuje swoje uprawnienia, aby sprzyjać/celowo działać na korzyść określonego podmiotu, należy powiadomić o tym fakcie niezwłocznie właściwą komórkę merytoryczną IZ/IP, odpowiedzialną za przyjmowanie zgłoszeń podejrzenia nadużycia finansowego. Właściwa komórka merytoryczna bada wpływ zidentyfikowanego konfliktu na realizację FEPZ, w celu określenia odpowiednich środków zaradczych (np. unieważnienie i ponowna ocena procedur wyboru,

unieważnienie umów/porozumień, zawieszenie płatności, dokonanie korekt finansowych i odzyskanie środków).

- 4) Instytucje FEPZ rejestrują wszystkie przypadki zidentyfikowanych konfliktów interesów oraz je analizują w procesie zarządzania ryzykiem nadużyć finansowych, o którym mowa w rozdziale 10.
- 5) IP po zakończeniu każdego kwartału, niezwłocznie przekazuje rejestr przypadków zidentyfikowanych konfliktów interesów do IZ, która prowadzi zbiorczy rejestr takich przypadków.
- 6) W przypadku zidentyfikowania w instytucji FEPZ nierozwiązanego konfliktu interesu, wobec osoby dopuszczającej się tego typu nadużycia, mogą zostać wyciągnięte konsekwencje dyscyplinarne i karne, na zasadach i warunkach wynikających z właściwych przepisów.
- 7) W przypadku zidentyfikowania konfliktu interesu przez beneficjenta/podmiot wdrażający instrument finansowy, ma on obowiązek poinformowania o tym fakcie właściwej instytucji FEPZ oraz obowiązek podjęcia środków zaradczych mające na celu zapobieżenie ewentualnej szkodzi lub naprawienie szkody spowodowanej przez konflikt interesów.

Rozdział 9 - Mechanizmy stosowane w FEPZ w celu zapobiegania korupcji w zamówieniach

- 1) Ryzyko związane z wystąpieniem zachowań korupcyjnych może pojawiać się na każdym etapie procesu udzielania zamówień, począwszy od planowania i przygotowania postępowania przez etap jego udzielenia, aż po realizację.
- 2) Ryzyko wystąpienia zachowań korupcyjnych w fazie planowania i przygotowania postępowania jest związane z chęcią ukształtowania warunków udziału w nim, w taki sposób, aby preferować konkretnego wykonawcę i w konsekwencji doprowadzić do wyeliminowania konkurentów.
- 3) Na etapie postępowania o udzielenie zamówienia wystąpienie symptomów mogących zwiastować zachowania korupcyjne jest związane przede wszystkim z ukształtowaniem wymogów kwalifikacji wykonawców oraz kryteriów wyboru najkorzystniejszej oferty.
- 4) Na etapie realizacji umowy zachowania korupcyjne będą zwykle zmierzały do zagwarantowania braku należytej kontroli nad realizowanym zamówieniem bądź na braku wyciągnięcia odpowiednich konsekwencji w związku z nieprawidłową realizacją zamówienia.
- 5) W celu uniknięcia narażenia się na zarzut korupcji w przypadku udzielania i realizacji zamówień, należy stosować następujące zasady:
  - komunikacja z wykonawcami powinna być prowadzona jedynie drogą oficjalną, służbowymi środkami komunikacji, przez osoby do tego upoważnione (np. w specyfikacji czy umowie) oraz w ramach obowiązków służbowych;
  - podejmowane działania oraz treść rozmów powinny mieścić się w ramach obowiązujących przepisów i wewnętrznych regulacji danej jednostki;
  - bezpośrednie spotkania czy negocjacje z wykonawcami powinny odbywać się na terenie jednostki organizacyjnej zamawiającego;
  - komunikacja i kontakty z wykonawcami powinny być przejrzyste dla przełożonych/kierownictwa jednostki organizacyjnej zamawiającego;
  - kontakty bezpośrednio z wykonawcami powinny być podejmowane przynajmniej w dwie osoby;
  - kontakty z wykonawcami powinny być udokumentowane, w wypadku korespondencji papierowej lub elektronicznej nie można jej niszczyć lub kasować, w wypadku rozmów bezpośrednich należy dokumentować je protokołem, notatką służbową lub informacją dla przełożonego;
  - rozmowy i wymiana korespondencji z wykonawcami powinna dotyczyć tematów, które pozostają w kompetencjach służbowych danego pracownika, jeżeli jakiś temat wykracza poza nie – należy odesłać rozmówcę do osoby, w której kompetencjach dana sprawa się mieści;
  - zasadą, przyswieszcającą działaniom kierownika i pracownika zamawiającego, powinno być przestrzeganie niemieszania relacji towarzyskich ze służbowymi, pozwala to unikać rzeczywistego i potencjalnego konfliktu interesu;
- 6) Instytucje FEPZ/beneficjenci zapewniają, że czynności związane z przygotowaniem oraz przeprowadzeniem postępowania o udzielenie zamówienia wykonują osoby zapewniające bezstronność

i obiektywizm. Osoby te składają oświadczenie o braku istnienia albo braku wpływu powiązań osobowych lub kapitałowych z wykonawcami na bezstronność postępowania.

- 7) Skuteczność działań antykorupcyjnych w zamówieniach w ramach FEPZ zapewniona zostanie dzięki skoncentrowaniu instrumentów kontrolnych na obszarach najbardziej ryzykownych. Kontrole operacji i kontrole systemowe będą realizowane proporcjonalnie do zidentyfikowanych ryzyk. Efektem tego będzie ustanowienie solidnych systemów kontroli, które powinny skutecznie zapobiegać lub wspomagać wykrywanie przypadków korupcji.
- 8) W zapobieganiu korupcji w zamówieniach kluczowe są także szkolenia dotyczące zjawisk korupcyjnych, ich identyfikacji, zapobiegania oraz zwalczania, a także odpowiednie środki organizacyjne (odpowiedni podział zadań z uwzględnieniem zasady rozdzielności funkcji) i kadrowe (zatrudnienie pracowników o odpowiednich kwalifikacjach).
- 9) W ramach kontroli operacji dokonywanych przez Instytucje FEPZ oraz w ramach kontroli wewnętrznych pod uwagę powinny być brane symptomy towarzyszące zazwyczaj zjawiskom korupcyjnym, tzw. „czerwone flagi”.
- 10) W fazie planowania i przygotowania postępowania, uwagę kontrolujących powinny zwrócić następujące symptomy:
  - przedmiot zamówienia określony zbyt precyzyjnie, zwłaszcza w części technicznej (faworyzowanie określonego wykonawcy, ograniczenie konkurencji);
  - przedmiot zamówienia określony mało precyzyjnie, zwłaszcza w zakresie usług (możliwość korzystnego interpretowanie za korzyści);
  - niejednoznaczne, niezrozumiałe lub wprowadzające w błąd określenie kryteriów oceny ofert (dowolność interpretacji w interesie powiązanego wykonawcy);
  - nieracjonalne kryteria pozacenowe (pozakosztowe) lub ich nieracjonalnie duża waga (wybór droższej oferty na podstawie kryteriów mało istotnych dla zamawiającego, a dających przewagę konkurencyjną powiązanemu wykonawcy);
  - pominięcie kryterium kosztu lub innych kryteriów pozacenowych, gdy ich zastosowanie jest uzasadnione ekonomicznie (stworzenie preferencji dla powiązanego wykonawcy, który miałby problemy z punktacją kryteriów pozacenowych. Otrzymanie produktu niskiej jakości, o wysokich kosztach eksploatacji, o krótkiej gwarancji itp.);
  - duży margines dowolności w określeniu ostatecznego wynagrodzenia wykonawcy (zamówienia, w których nie zastosowano ceny ryczałtowej), może być powiązany z nieprecyzyjnym określeniem przedmiotu zamówienia (niegospodarne zwiększanie wynagrodzenia wykonawcy w zamian za korzyści);
  - warunki udziału w postępowaniu są zbyt wygórowane w stosunku do przedmiotu zamówienia, przykładowo w zakresie aktywów, obrotu, zdolności technicznych, doświadczenia, personelu (ograniczenie konkurencji, określenie warunków udziału pod konkretnego wykonawcę);
  - warunki udziału w postępowaniu określone na zbyt niskim poziomie (określenie wymagań pod powiązanego wykonawcę);
  - przedmiot zamówienia (całkowicie lub częściowo) niezgodny z racjonalnymi potrzebami zamawiającego, zawyżanie ilości, zawyżanie lub zaniżanie parametrów jakościowych (niegospodarność, wzrost wartości zamówienia, zamawianie towarów zalegających u wykonawcy, zwiększanie wartości zamówienia w celu uzyskania większej nienależnej korzyści);
  - nieuzasadnione skracanie terminów postępowania (ograniczanie konkurencji w sytuacji, w której powiązany wykonawca jest już przygotowany na złożenie oferty);
  - długotrwałe przygotowywanie postępowań i ogłaszanie ich pod koniec roku budżetowego (napięte terminy wykonania, co ogranicza konkurencję i faworyzuje powiązanego wykonawcę);
  - zwlekanie z ogłoszeniem kolejnego postępowania na zamówienia cykliczne do czasu, gdy upływa poprzednia umowa (presja na skracanie terminów, ograniczenie konkurencji w interesie dotychczasowego lub powiązanego wykonawcy);
  - wywieranie presji na zastosowanie trybów nie konkurencyjnych (nieuzasadnione ograniczenie konkurencji w interesie powiązanego wykonawcy);

- wywieranie presji, wyrażanie wobec osób kompetentnych oczekiwań lub opinii odnośnie wybrania lub niewybrania określonego wykonawcy lub produktu (działanie na rzecz powiązanego wykonawcy lub wywieranie presji korupcyjnej na źle ocenianych wykonawców);
- nieuzasadnione długie terminy płatności wynagrodzenia wykonawcy (eliminacja wykonawców niemogących kredytować zamawiającego, w interesie powiązanego wykonawcy);
- dzielenie zamówień w celu uniknięcia stosowania określonych przepisów lub wyłączenia ich stosowania (ograniczanie konkurencji w interesie preferowanego wykonawcy);
- nieracjonalne łączenie zamówień różnego typu lub przedmiotu w jedno, gdy korzystniejsze oferty można uzyskać, zamawiając je osobno (ograniczanie konkurencji w interesie preferowanego wykonawcy. Wyższe koszty zakupu).

11) Na etapie postępowania o udzielenie zamówienia warto zwrócić uwagę na następujące symptomy:

- manipulacje związane z udzielaniem wyjaśnień wykonawcom, udzielanie zdawkowych wyjaśnień lub nie odnoszących się do pytania (powiązania wykonawcy z określonymi pracownikami zamawiającego);
- nieracjonalny opór przed poprawieniem błędów i nieprawidłowości w specyfikacji wskazanych przez wykonawców (powiązania wykonawcy z określonymi pracownikami zamawiającego);
- manipulacje dotyczące terminowości złożenia ofert, przesuwania tego terminu oraz związane z otwarciem ofert (dopuszczenie oferty złożonej po terminie, wydłużenie terminu w interesie powiązanego wykonawcy, dokonanie fałszerstwa lub umożliwienie sfałszowania ofert);
- wykonawca, jego pracownicy lub podwykonawcy spełniają dokładnie warunki udziału w postępowaniu określone w specyfikacji (wpływ wykonawcy na przygotowanie specyfikacji, powiązania z osobami przygotowującymi postępowanie);
- cena oferty odpowiada (prawie) dokładnie kwocie, jaką zamawiający zamierza przeznaczyć na sfinansowanie zamówienia, w sytuacji, w której zamawiający jej nie ogłaszał (powiązania wykonawcy z pracownikami zamawiającego znającymi kwotę);
- jedna oferta lub mała liczba ofert w porównaniu z liczbą zainteresowanych wykonawców, którzy pobrali specyfikacje lub składali zapytania (może świadczyć o zмовie lub o ustawieniu przetargu na etapie przygotowania);
- pobieżna, nierzetelna analiza spełnienia warunków udziału w postępowaniu wybranych wykonawców, dopuszczalności wybranych ofert, zróżnicowanie szczegółowości sprawdzania między wykonawcami i ofertami (powiązania z wybranymi wykonawcami);
- presja na zwiększenie kwoty przeznaczonej na sfinansowanie zamówienia powyżej cen rynkowych, gdy cena najkorzystniejszej oferty przewyższa tę kwotę (powiązania z wykonawcą);
- przedmiot zamówienia w umowie różni się od przedmiotu zamówienia w specyfikacji (powiązania osób przygotowujących umowę z wykonawcą);
- umowa niezabezpieczająca interesów zamawiającego, np. zbyt niskie kary umowne, brak przeniesienia praw wyłącznych, pobieżna procedura odbioru (powiązania osób przygotowujących umowę z wykonawcą);
- zawarta umowa nie jest zabezpieczona przed fałszowaniem czy przerabianiem (możliwość podmiany lub przerobienia części lub całości dokumentu w interesie powiązanego wykonawcy).

12) Na etapie realizacji umowy uwaga kontrolujących powinna być zwrócona na następujące symptomy, mogące świadczyć o powiązaniu wykonawcy z zamawiającym:

- nienaliczanie kar umownych;
- aneksowanie umów niezgodnie z zasadami;
- brak nadzoru nad realizacją umowy grożący szkodą dla zamawiającego;
- nierzetelny odbiór przedmiotu zamówienia.

13) Powyższa lista nie jest kompletna. Można ją uzupełniać o obserwacje z własnego doświadczenia, z doświadczenia jednostek podobnego typu oraz o objawy charakterystyczne dla określonych typów zamówień. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że występowanie powyższych symptomów nie jest dowodem na korupcję. Wystąpienie takich symptomów może być jednak niepokojące, co wymaga sprawdzenia przez kontrolujących.

14) W przypadku próby korupcji należy:

- zawsze jednoznacznie odmówić - każda inna reakcja może być użyta przez korumpującego; aby nie zostać posądzonym o pomówienie, można użyć formuły: „pan/pani złożyła mi propozycję, którą uznaję za korupcyjną i jednoznacznie jej odmawiam”;
  - jeśli to możliwe, warto odmówić przyjęcia łapówki przywołując świadka, najlepiej kogoś ze współpracowników albo pracownika ochrony;
  - należy zabezpieczyć dokumentację aby pozwoliła organom ścigania lepiej ocenić motyw sprawcy; jeżeli propozycja została złożona na terenie jednostki lub w innym miejscu objętym monitoringiem warto zabezpieczyć nagrania i rejestry wejścia/wyjścia;
  - nie należy zabezpieczać łapówki wręczanej bezpośrednio poprzez jej przyjęcie; w przypadku łapówki wręczanej pośrednio (np. przesyłką listowną), należy ją protokolarnie zdeponować w bezpiecznym miejscu na potrzeby organów ścigania;
  - pisemnie i bezzwłocznie należy powiadomić bezpośredniego przełożonego.
- 15) Na podstawie zgłoszenia próby korupcji i zebranej dokumentacji, właściwa instytucja/beneficjent, działając przez osoby uprawnione do reprezentowania, ma obowiązek zawiadomić organy ścigania o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Rozdział 10 - Zarządzanie ryzykiem nadużyć finansowych

- 1) Skuteczność działań związanych z zapobieganiem nadużyciom finansowym może być zapewniona dzięki skoncentrowaniu zasobów na najbardziej ryzykowanych obszarach wdrażania FEPZ. Prowadzona w ramach FEPZ cykliczna analiza ryzyka nadużyć finansowych prowadzi do identyfikacji obszarów, którym należy poświęcić najwięcej uwagi, dzięki czemu możliwe będzie wprowadzenie mechanizmów kontrolnych zmniejszających prawdopodobieństwo lub skutek wystąpienia nadużycia finansowego do akceptowalnego poziomu.
- 2) Okresowa samoocena ryzyka nadużyć finansowych w ramach FEPZ jest przeprowadzana, co do zasady, raz do roku, do dnia 31 marca, za poprzedni rok kalendarzowy, przez zespół ds. samooceny, w skład którego wchodzi przedstawiciele wszystkich instytucji zaangażowanych w realizację FEPZ, reprezentujący różne komórki organizacyjne, od tych zajmujących się wyborem, rozliczaniem, kontrolą operacji po certyfikację i zarządzanie FEPZ.
- 3) W przypadku stwierdzenia bardzo niskiego poziomu ryzyka i braku zgłoszeń przypadków nadużyć w ciągu roku poprzedzającego, IZ może zdecydować o przeprowadzaniu samooceny co drugi rok. Jednocześnie w sytuacji wystąpienia nowego typu nadużycia, wysokiego ryzyka takiego nadużycia, lub znaczących zmian organizacyjnych lub proceduralnych możliwe jest przeprowadzenie doraźnej samooceny.
- 4) Zarządzanie ryzykiem nadużyć finansowych w ramach FEPZ obejmuje trzy kluczowe procesy:
  - wybór wniosków do dofinansowania;
  - wdrażanie projektów przez beneficjentów, ze szczególnym uwzględnieniem ryzyk związanych z udzielaniem zamówień;
  - zatwierdzanie wydatków.
- 5) Stosowana przez Instytucje FEPZ metodyka zarządzania ryzykiem opiera się na następującej sekwencji zdarzeń:
  - ocenie ryzyka brutto wystąpienia danego nadużycia w jednym ze wskazanych procesów;
  - wskazaniu istniejących mechanizmów kontrolnych i ocenie ich efektywności;
  - ocenie ryzyka netto uwzględniającego istniejące mechanizmy kontrolne;
  - zaproponowanie i wdrożenie dodatkowych mechanizmów, jeśli poziom ryzyka netto nie jest akceptowalny.

Rozdział 11 – Postanowienia końcowe

- 1) Zadaniem kierowników Instytucji FEPZ (dyrektorów komórek organizacyjnych) jest dopilnowanie, aby wszyscy pracownicy Instytucji, w tym nowo zatrudniani, byli pouczani o zasadach opisanych w niniejszym dokumencie i o ewentualnych ich zmianach. Należy prowadzić odpowiednią dokumentację takich pouczeń.

- 2) Kierownicy Instytucji FEPZ oraz pozostali przełożeni są zobowiązani do zapobiegania, wedle możliwości, jakimkolwiek naruszeniom zasad opisanych w niniejszym dokumencie poprzez stosowanie:
- odpowiednich środków organizacyjnych, w szczególności stosowania polityki rozdziału funkcji / procesów – w obrębie Instytucji oraz jej poszczególnych komórek (w szczególności rozdzielone są funkcje wyboru operacji do dofinansowania, wypłacania środków beneficjentom, kontroli realizacji projektów, certyfikacji wydatków do Komisji Europejskiej);
  - instrumentów z zakresu zarządzania zasobami ludzkimi (np. opisy stanowisk pracy, zakresy czynności, , system ocen okresowych, analiza potrzeb szkoleniowych, kontrole).

Oświadczenie

Imię i nazwisko: .....

Stanowisko: .....

Institucja: .....

Ja niżej podpisany(a) ....., w związku z .....³

oświadczam, że jestem świadomy(a) treści art. 61 ust. 3 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) nr 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r. w sprawie zasad finansowych mających zastosowanie do budżetu ogólnego Unii, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1296/2013, (UE) nr 1301/2013, (UE) nr 1303/2013, (UE) nr 1304/2013, (UE) nr 1309/2013, (UE) nr 1316/2013, (UE) nr 223/2014 i (UE) nr 283/2014 oraz decyzję nr 541/2014/UE, a także uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 966/2012 (Dz. U. UE. L. z 2018 r. Nr 193, str. 1 z późn. zm.), zgodnie z którym, **konflikt interesów istnieje wówczas, gdy bezstronne i obiektywne pełnienie funkcji podmiotu upoważnionego do działań finansowych lub innej osoby (...) jest zagrożone z uwagi na względy rodzinne, emocjonalne, sympatie polityczne lub związki z jakimkolwiek krajem, interes gospodarczy lub jakiegokolwiek inne bezpośrednie lub pośrednie interesy osobiste**⁴.

Jednocześnie oświadczam, że:

- nie mam interesów, które postrzegam lub które można postrzegać jako będące w konflikcie w związku z realizowanym przeze mnie zadaniem i nie znajduję się w sytuacji konfliktu interesów, o którym mowa w art. 61 ust. 3 Rozporządzenia nr 2018/1046;
- nie istnieją okoliczności (interesy), które mogłyby spowodować, że w związku z realizowanym zadaniem, znajduję się w sytuacji konfliktu interesów w najbliższej przyszłości.

Oświadczam ponadto, że niezwłocznie zgłoszę do swojego przełożonego każdy potencjalny konflikt interesów w przypadku wystąpienia jakichkolwiek okoliczności, które mogą prowadzić do takiego wniosku, w związku z realizowanym zadaniem. W razie wystąpienia takiego zagrożenia, zobowiązuje się do zaprzestania wszelkich działań w sprawie.

Jestem świadomy, że niniejsze oświadczenie może podlegać weryfikacji celem upewnienia się co do jego prawidłowości oraz, że w przypadku zidentyfikowania niezgłoszonego konfliktu interesu, wobec osoby dopuszczającej się tego typu nadużycia, mogą zostać wyciągnięte konsekwencje dyscyplinarne i karne, na zasadach i warunkach wynikających z właściwych przepisów.

Podpisał: .....

Data: ..... Miejscowość: .....

Weryfikacja oświadczenia⁵

Na podstawie⁶: .....

Nie stwierdzono / stwierdzono⁷ okoliczności mogących/e świadczyć o wystąpieniu konfliktu interesów

Weryfikacji dokonał: ..... Stanowisko: .....

Data: ..... Miejscowość: ..... Podpis: .....

³ Szczegółowy opis realizowanego zadania

⁴ Kwestie związane z definicją konfliktu interesu precyzują „Zasady dotyczące zapobiegania i sposobu postępowania w sytuacjach wystąpienia korupcji i nadużyć finansowych, w tym konfliktu interesów. Fundusze Europejskie dla Pomorza Zachodniego 2021-2027” (podrozdział 8.1)

⁵ Wypełnić jeśli dotyczy

⁶ Należy wskazać użyte narzędzie eksploracji danych (np. aplikacja Skaner)

⁷ Niewłaściwe skreślić